

Μουσικοπαιδαγωγικά προγράμματα και μουσεία: Ένα παράδειγμα από το Μουσείο Διονυσίου Σολωμού στην Κέρκυρα

Ζωή Διονυσίου

Το παρόν άρθρο μελετά τις δυνατότητες σχεδιασμού μουσικοπαιδαγωγικών προγραμμάτων σε μουσεία. Εξετάζει έναν πιθανό διάλογο τεχνών που θα μπορούσε να υλοποιηθεί σε διάφορους μουσειακούς χώρους δίνοντας έμφαση στην αισθητική εμπειρία. Η αισθητική εμπειρία παραμένει ένας από τους βασικούς στόχους της μουσικής εκπαίδευσης, καθώς και της εκπαίδευσης των τεχνών γενικότερα. Ως παράδειγμα του θεωρητικού προβληματισμού που ξεδιπλώνεται εδώ, παρουσιάζεται ένα μουσικοπαιδαγωγικό - μουσειακό πρόγραμμα. Το πρόγραμμα με τίτλο: «Σε γνωρίζω από την όψη': μουσικό ταξίδι στη ζωή και το έργο του Διονυσίου Σολωμού» που απευθυνόταν σε παιδιά δημοτικού σχολείου υλοποιήθηκε στο Μουσείο Διονυσίου Σολωμού στην Κέρκυρα από την άνοιξη του 2007 μέχρι την άνοιξη του 2008, με αφορμή τα 150 χρόνια από το θάνατο του εθνικού ποιητή. Μέσα από το παράδειγμα του προγράμματος αυτού εξετάζεται πώς προωθήθηκε η καλλιέργεια της αισθητικής εμπειρίας στο μουσειακό χώρο μέσα από το τρίπτυχο «μουσική - λόγος - εικόνα». Εδώ δίνεται έμφαση στη φιλοσοφία του σχεδιασμού του προγράμματος, και στο πώς απαντά στο θεωρητικό στοχασμό.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Μουσείο Σολωμού, ποίηση, μουσική - λόγος - εικόνα, αισθητική αγωγή

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας τα εκπαιδευτικά προγράμματα που φιλοξενούνται με αυξανόμενους ρυθμούς σε μουσεία και πολιτισμικούς οργανισμούς. Τα μουσεία ολοένα και περισσότερο τείνουν να αντιμετωπίζονται όχι μόνο ως χώροι έκθεσης αντικειμένων, αλλά ως χώροι όπου οι επισκέπτες έρχονται σε επαφή με διάφορες εκφράσεις του ανθρώπινου πολιτισμού, διαλογίζονται, εκπαιδεύονται και ανασυγκροτούνται μέσα από τις εμπειρίες τους με τα εκθέματα.

Το παρόν άρθρο μελετά τις δυνατότητες σχεδιασμού μουσικοπαιδαγωγικών προγραμμάτων σε μουσεία. Δεν αναφερόμαστε τόσο σε μουσεία μουσικού περιεχομένου, τα οποία φυσικά προσφέρονται για μουσικοπαιδαγωγές δράσεις, αλλά σε μουσεία με γενικότερο καλλιτεχνικό και πολιτισμικό ενδιαφέρον. Ως παράδειγμα παρουσιάζεται ένα μουσικοπαιδαγωγικό - μουσειακό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε από την γράφουσα και υλοποιήθηκε στο Μουσείο Διονυσίου Σολωμού στην Κέρκυρα από την άνοιξη του 2007 μέχρι την άνοιξη του 2008. Το

εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα με τίτλο: «Σε γνωρίζω από την όψη»: μουσικό ταξίδι στη ζωή και το έργο του Διονυσίου Σολωμού» ξεκίνησε με αφορμή τα 150 χρόνια από το θάνατο του εθνικού μας ποιητή που συμπληρώθηκαν το 2007, επιδιώκοντας να φέρει τους μαθητές που το επισκέπτονταν σε επαφή με το σημαντικό αυτό χώρο και την ποιητική παράδοση του Διονυσίου Σολωμού.

Στο πρώτο μέρος του άρθρου παρακολουθούμε την έμφαση που έχει δώσει η μουσική εκπαίδευση στην αισθητική εμπειρία, κάτι που αντανακλάται σε όλη την αισθητική εκπαίδευση. Το δεύτερο μέρος εισάγει τον αναγνώστη στο χώρο του μουσείου και της μουσειοπαιδαγωγικής. Το τρίτο μέρος επικεντρώνεται στις σύγχρονες τάσεις στη χρήση της μουσικής, του ποιητικού λόγου και της εικόνας από τους εκπαιδευτικούς σήμερα. Οι τέχνες αυτές επιλέχθηκαν γιατί κρίθηκαν χρήσιμες στο παράδειγμα που εξετάζεται. Ως παράδειγμα για την εφαρμογή του θεωρητικού προβληματισμού που τίθεται στα πρώτα τρία μέρη εξετάζεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Μουσείου Σολωμού. Μετά από μία σύντομη παρουσίαση, έμφαση δίνεται κυρίως στη φιλοσοφία σχεδιασμού του προγράμματος και στο πώς απαντά στον προβληματισμό που προηγήθηκε, ενώ οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες αναφέρονται μόνο επιγραμματικά.

1. Διδακτική της μουσικής και αισθητική εμπειρία

Μεγάλος αριθμός ερευνών που αφορούν στη διδακτική των τεχνών αναδεικνύουν την ανάγκη για πολύπλευρη επαφή του παιδιού με τις τέχνες στο σχολείο. Τα τελευταία κυρίως χρόνια η έμφαση στη διαθεματικότητα και τη δημιουργικότητα κατευθύνουν τον εκπαιδευτικό σε μια αισθητική αγωγή, όπου όλες οι τέχνες συναντιούνται και αλληλεπιδρούν με σεβασμό στα ενδιαφέροντα και στις ιδιαιτερότητες του κάθε παιδιού. Κύριο μέλημα της αισθητικής αγωγής είναι να δομήσει ο άνθρωπος την προσωπικότητά του και να κατανοήσει το περιβάλλον γύρω του μέσω της επαφής του με την τέχνη.

Από τα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα η μουσική εκπαίδευση άρχισε να δίνει βαρύτητα στην αισθητική εμπειρία, δηλαδή στη διδασκαλία της μουσικής για χάρη της αισθητικής εμπειρίας των μαθητών και όχι για άλλους μη μουσικούς σκοπούς, όπως πειθαρχία, δόμηση καλού χαρακτήρα, κ.ά. Από τότε μέχρι σήμερα πολλές παράμετροι μπορεί να έχουν αλλάξει, αλλά η έμφαση στην αισθητική εμπειρία παραμένει. Η Eunice Boardman (1991) επισημαίνει δύο αξίες της μουσικής παιδαγωγικής που παραμένουν σταθερά αναγνωρισμένες τουλάχιστον κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα: πρώτον, ότι η μουσική είναι μία δίοδος αισθητικής εμπειρίας και γνώσης, και δεύτερον ότι πρέπει να παίζει ένα καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση όλων των παιδιών (Boardman, 1991: 279).

Όσον αφορά τον προσανατολισμό της μουσικής αγωγής στην αισθητική εμπειρία καθοριστικής σημασίας ήταν η θεωρία της φιλοσόφου Susan Langer, η

οποία υποστήριξε ότι η αξία της μουσικής εκπαίδευσης έγκειται στο ότι η μουσική προσφέρει στον κάθε άνθρωπο ένα μέσο για να εκφράσει τα βαθύτερά του συναισθήματα και τις ιδέες τους που κανένα άλλο μέσο δεν μπορεί να του προσφέρει (Langer, 1996). Η σημασία της τέχνης, κατά την ίδια και άλλους εκπροσώπους του ρεύματος του *Εξπρεσιονισμού* στη μουσική παιδαγωγική, έγκειται στο ότι η τέχνη μπορεί να δημιουργεί συναισθήματα μοναδικά στον κάθε άνθρωπο, γιατί το νόημα της τέχνης διαμορφώνεται απολύτως προσωπικά από τον κάθε άνθρωπο, ανάλογα με τις προηγούμενες εμπειρίες του, γνώσεις, συναισθήματα κλπ. Όπως υποστηρίζει ο Bennet Reimer (1989), ο καλύτερος τρόπος να οργανώσει και να εμβαθύνει κάποιος στα συναισθήματά του είναι «μέσω της δημιουργίας και της εμπειρίας της τέχνης».

Η έρευνα φιλοσόφων στον τομέα της αισθητικής εκπαίδευσης όπως ο John Dewey και ο Louis Arnaud Reid συνέβαλε στο να προαχθεί η αισθητική εμπειρία σε κάθε διάσταση της ανθρώπινης εμπειρίας στο σχολείο, που φυσικά είχε άμεσο αντίκτυπο και στη μουσική εκπαίδευση. Έμφαση άρχισε να δίνεται στο βίωμα του καθενός από τη μουσική εμπειρία, παρά στη μουσική γνώση, κάτι που έγινε εμφανές κυρίως από το 1960 κι έπειτα. Ο John Paynter στο σημαντικό του πόνημα *Music in the Secondary School Curriculum* ανέδειξε την αξία της εμπειρικής γνώσης και της μουσικής δημιουργίας στην τάξη κυρίως μέσα από τη μουσική σύνθεση, τον αυτοσχεδιασμό και άλλες δημιουργικές δραστηριότητες (Paynter & Ashton, 1970· Paynter, 1982). Παρόμοια ο Keith Swanwick (1994) όρισε τη μουσική γνώση (musical knowledge) ως γνώση που προέρχεται από την εμπειρία ή τη γνωριμία με τη μουσική «knowledge by acquaintance» και όχι από θεωρητικές γνώσεις σχετικά με το εν λόγω αντικείμενο (Swanwick, 1994: 17). Αυτή η κατεύθυνση καθόρισε κατά πολύ τις τάσεις της μουσικής εκπαίδευσης στο δυτικό κόσμο από το 1970 κι έπειτα.

Σήμερα ο βαθύτερος σκοπός της μουσικής στην εκπαίδευση, αποδεκτός από τους περισσότερους σύγχρονους μουσικοπαιδαγωγούς, δείχνει να είναι η αισθητική ανάπτυξη των παιδιών. Επομένως η μουσική εκπαίδευση δε στοχεύει μόνο ή κυρίως στο να αποκτήσουν οι μαθητές μουσικές γνώσεις και μουσικές δεξιότητες, αλλά κυρίως στο να αποκτήσουν αισθητική καλλιέργεια («aesthetic awareness») (Boardman, 1991: 279· Finney, 2002). Έτσι τα ευρωπαϊκά αναλυτικά προγράμματα των τελευταίων δεκαετιών - που αντανακλούν κατά πολύ τη βρετανική σκέψη - δίνουν έμφαση στην αισθητική εμπειρία και στα συναισθήματα, στο να παρέχει το μάθημα της μουσικής πλούσιες αισθητικές εμπειρίες στους μαθητές (Boardman, 1991: 279-80). Για να γίνει αυτό πραγματικότητα χρειάζεται και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να έχουν αισθητικές εμπειρίες για να μπορούν να τις μεταφέρουν στους μαθητές τους, ώστε οι τελευταίοι να δημιουργήσουν σημαντικές σχέσεις με τη μουσική (Finney, 2002).

Μία σημαντική τάση στη μουσική εκπαίδευση, που αντανακλάται σε όλη την αισθητική εκπαίδευση, είναι η συνέργεια των τεχνών. Αναλυτικά προγράμματα και εκπαιδευτικά βιβλία μουσικής ολοένα και περισσότερο ανιχνεύουν τις σχέσεις των τεχνών, υποστηρίζοντας ότι η αισθητική αντίληψη προάγεται όταν οι τέχνες έρχονται σε διάλογο και εξετάζονται παράλληλα. Μουσική, κίνηση και παραστατικές τέχνες χρησιμοποιούνται συχνά ως κίνητρο για την αισθητική εμπειρία στην εκπαίδευση. Οι David Myers και Arthur Brooks (2002) σε μία βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική και φιλοσοφία στην εκπαίδευση τεχνών επισημαίνουν ότι πολλά επιδοτούμενα προγράμματα που στηρίζουν τις τέχνες στην εκπαίδευση ξεκίνησαν όταν άρχισαν να προσκαλούνται μουσικοί και άλλοι καλλιτέχνες στο σχολείο. Οι δυσκολίες που προέκυψαν από αυτό το εγχείρημα ήταν ότι οι εξωτερικοί καλλιτέχνες χρειάζονταν στήριξη για να αναπτύξουν ένα πρόγραμμα σπουδών, να προσαρμόσουν τους τρόπους διδασκαλίας τους στα παιδιά, να μάθουν τρόπους με τους οποίους έπρεπε να συσχετίζουν την τέχνη τους με άλλα μαθήματα και να αξιολογούν τους μαθητές. Για την επίλυση αυτών των δυσκολιών είναι απαραίτητοι οι εκπαιδευτικοί τέχνης σε έναν υποστηρικτικό ρόλο για την εισαγωγή καλλιτεχνών στο σχολείο (Myers & Brooks, 2002: 920).

Έρευνες κατά την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα παρουσιάζουν μία μειωτική τάση στην επίσκεψη ελεύθερων καλλιτεχνών στο σχολείο, ενώ ταυτόχρονα αυξητική τάση στις καλλιτεχνικές δραστηριότητες του ίδιου του σχολείου καθώς οι τέχνες γίνονται απαραίτητες στη βασική σχολική εκπαίδευση (Myers & Brooks, 2002: 923). Παρόλο που τα περισσότερα επιδοτούμενα προγράμματα στις μέρες μας κατευθύνονται περισσότερο από πολιτικές επιλογές παρά από επιστημονικά πορίσματα, η στήριξη των τεχνών στο σχολείο έχει πολύ θετικά αποτελέσματα για τα παιδιά: οι τέχνες καταφέρνουν να κερδίζουν ακόμα και τους μαθητές που δεν έχουν αντίστοιχα ερεθίσματα από το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, να ανοίγουν δρόμους για τη μάθηση σε διάφορους γνωστικούς κλάδους, να καταρρίπτουν τα στεγανά ανάμεσα στις τάξεις και ανάμεσα στα μαθήματα, και γενικά αποτελούν πρόκληση για όλους τους μαθητές. Φυσικά και η παρουσία καλλιτεχνών στο σχολείο έχει θετικά αποτελέσματα γιατί οι προσκεκλημένοι καλλιτέχνες πετυχαίνουν το να αποκτήσουν οι μαθητές μία άμεση σχέση με τον κόσμο της τέχνης, αποτελούν πρόκληση και βοήθεια για τους εκπαιδευτικούς (τεχνών ή γενικής παιδείας), παρέχουν ευκαιρίες και διαφορετικούς τρόπους μάθησης σε όλους. Οι τέχνες επηρεάζουν θετικά τη διάθεση των εκπαιδευτικών για διδασκαλία, τη διάθεση των μαθητών για μάθηση, και κυρίως βοηθούν τους δασκάλους να καταλάβουν τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μαθαίνει το κάθε παιδί (Arts Education Partnership, 2004: 16). Επομένως κάθε μορφή στήριξης των τεχνών μέσα στο σχολείο φαίνεται να μπολιάζει θετικά την εκπαίδευση (Arts Education Partnership, 2004).

Η έμφαση στην αισθητική εμπειρία είναι κάτι που αντανακλάται σε όλους τους τομείς της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης σήμερα. Η ανάγκη για πλούσιες αισθητικές εμπειρίες στο σχολείο δε σταματά μόνο στο μάθημα της μουσικής, ούτε στα καλλιτεχνικά μαθήματα. Είναι κάτι που επιδιώκεται με πολλούς τρόπους στο σύγχρονο σχολείο μέσα από ποικίλες σχολικές δράσεις, όπως με τη μέθοδο project ή τα σχέδια εργασίας, την ευέλικτη ζώνη, τις εκπαιδευτικές επισκέψεις, εκδρομές, κ.ά.

2. Μουσεία και εκπαιδευτικά προγράμματα

Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (I.C.O.M.) στο καταστατικό του δίνει τον παρακάτω ορισμό για το μουσείο: «Μουσείο είναι ένα μη κερδοσκοπικό μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, ανοιχτό στο κοινό, που αποκτά διατηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει για σκοπούς μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας υλικό - μαρτυρία του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του» (Αλκησις, 1996). Όπως φαίνεται από τον ορισμό του μουσείου προσδιορίζεται και ο εκπαιδευτικός του ρόλος, κάτι που στη χώρα μας φαίνεται να υλοποιείται τα τελευταία μόνο χρόνια.

Η επαφή σχολείων με τα μουσεία είναι κάτι που έχει γνωρίσει μεγάλη άνθιση σε παγκόσμια κλίμακα. Στη χώρα μας σχετικά πρόσφατα το μουσείο φαίνεται να πήρε μια σημαντική θέση στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αυτή τη σχέση μεταξύ μουσείου και εκπαίδευσης μελετά η Μουσειοπαιδαγωγική ή Μουσειακή Αγωγή. Η Μουσειοπαιδαγωγική είναι ένας σχετικά νέος τομέας της σύγχρονης παιδαγωγικής που μελετά τους τρόπους προσέγγισης, κατανόησης, ερμηνείας και δημιουργικής αξιοποίησης του υλικού πολιτισμού εντός και εκτός των μουσείων, προς όφελος όλης της κοινωνίας και ιδιαίτερα των νέων, μέσα σε ένα πλαίσιο μελέτης, εκπαίδευσης, δημιουργίας και ψυχαγωγίας. Στόχος της είναι η δόμηση ενός κριτικού επιστημονικού πλαισίου για το σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Νάκου, 2001: 9). Η μουσειοπαιδαγωγική είναι ένας τομέας που κερδίζει συνεχώς έδαφος στην εκπαίδευση των παιδιών, όπως μαρτυρά η έξαρση μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων.

Η αύξηση εκπαιδευτικών δράσεων στα μουσεία δείχνει ότι το μουσείο σταδιακά μεταβάλλεται από κλειστό θεματοφύλακα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς σε ανοιχτό και σύγχρονο χώρο που μπορεί να προσφέρει όχι μόνο γνώση, αλλά χαρά, ψυχαγωγία και παιχνίδι στους επισκέπτες του. Ο ρόλος του μουσείου διευρύνεται και παράλληλα το σχολείο κάνει σημαντικά βήματα επικοινωνίας με αυτό. Αυτό υποστηρίζουν και έρευνες που τονίζουν ότι η επαφή των παιδιών με το περιβάλλον εκτός σχολείου δείχνει να αυξάνει τα κίνητρά τους για μάθηση. Δραστηριότητες, όπως οι εκπαιδευτικές εκδρομές, οι επισκέψεις σε

μουσεία και χώρους ιστορικού και παιδαγωγικού ενδιαφέροντος, τα σχέδια εργασίας - project που πραγματοποιούνται εντός και εκτός του σχολικού χώρου με πιθανή συνεργασία περισσότερων τάξεων, εκπαιδευτικών, ομάδων, κλπ. δείχνουν να επιδρούν θετικά στη μάθηση. Τα παιδιά συχνά μαθαίνουν περισσότερα όταν βρίσκονται εκτός παρά εντός του σχολικού χώρου, και ειδικά με δραστηριότητες που βασίζονται στο παιχνίδι, στη δημιουργική απασχόληση, την εξερεύνηση και την παρατήρηση (Καράνης, 2005· Ζαφειράκου και συν., 2000). Προϋπόθεση της επιτυχίας τους είναι ότι ο εκπαιδευτικός ξέρει πώς πρέπει να κατευθύνει τη διδασκαλία του και να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες μάθησης, ώστε οι μαθητές του να κατακτήσουν τους στόχους του προγράμματος σπουδών.

Σε έρευνα που διεξήγαγαν οι Ξανθάκου και Ναχόπουλος (2002) προκειμένου να καταγράψουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα μουσείων, από τα 61 μουσεία που κατέγραψαν στη Μακεδονία (21 αρχαιολογικά και βυζαντινά, 20 λαογραφικά, 10 τεχνικά και 11 άλλων κατηγοριών) βρήκαν ότι μόνο τα 20 υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα και από αυτά τα 12 είναι στη Θεσσαλονίκη. Ανάμεσα στους λόγους έλλειψης εκπαιδευτικών προγραμμάτων μπορεί να θεωρηθούν η έλλειψη χώρου, προσωπικού και οικονομικών πόρων (Ξανθάκου & Ναχόπουλος, 2002). Τα σχολεία δείχνουν μεγάλη προτίμηση στο να επισκέπτονται μουσεία όπου οι μαθητές τους θα συμμετέχουν σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και αυτό συνδέεται και με την αλλαγή έκθεσης αντικειμένων των μουσείων και γενικότερα την αλλαγή προσανατολισμού τους.

Τα εκθέματα σε κάθε μουσείο δεν είναι άψυχα· περιλαμβάνουν μνήμες του παρελθόντος, αποκτούν αξία από ανθρώπους που τα έφτιαξαν και τα χρησιμοποίησαν. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικό τα εκθέματα κάθε μουσείου να εξετάζονται και να φέρουν τον επισκέπτη σε επαφή με το συγκεκριμένο ιστορικό, κοινωνικό, πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής τους. Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο χώρο του μουσείου ακολουθούν μεθόδους βιωματικής μάθησης μέσα από την παρατήρηση, την εξερεύνηση και το παιχνίδι, στοχεύουν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, της φαντασίας, της δημιουργικότητας και της ευαισθησίας των παιδιών απέναντι στην τέχνη και στον πολιτισμό. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων απευθύνονται σε συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες, σε μικρό αριθμό μαθητών και έχουν καθορισμένο χρόνο περιήγησης. Μέσα από τις δυνατότητες πολλαπλής ερμηνείας των αντικειμένων των μουσείων που τους παρέχονται, τα παιδιά εξοικειώνονται με το μουσειακό χώρο, συνομιλούν με τα αντικείμενα ή το υλικό του μουσείου και μαθαίνουν να νιώθουν το μουσείο δικό τους χώρο. Κύριο μέλημα όσων ασχολούνται με τη μουσειακή εκπαίδευση είναι να βοηθήσουν τους μαθητές να έχουν πλούσιες αισθητικές εμπειρίες στο χώρο του μουσείου.

3. Μουσική, λόγος και εικόνα σε δημιουργικό διάλογο

Πολλές καλλιτεχνικές εκφράσεις μπορούν να συνδυαστούν σε μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα προσφέροντας ενδιαφέρουσες συμπράξεις. Η μουσική ήταν το εφελτήριο για τη δημιουργία του προγράμματος που παρουσιάζεται παρακάτω, το οποίο στη συνέχεια δομήθηκε πάνω στο τρίπτυχο «μουσική - λόγος - εικόνα».

Όσον αφορά τη μουσική, οι τρέχουσες τάσεις της μουσικής παιδαγωγικής θέλουν τη μουσική αγωγή να βασίζεται στη βιωματική δράση του μαθητή, μέσα από το τρίπτυχο «εκτέλεση, δημιουργία, ακρόαση-αξιολόγηση», όπως περιγράφεται και στο πρόσφατο αναλυτικό πρόγραμμα για το μάθημα της μουσικής (Δ.Ε.Π.Π.Σ.-Α.Π.Σ.). Διάφορα κίνητρα και δραστηριότητες μπορούν να συμβάλλουν σε μια δημιουργική και βιωματική επαφή των μαθητών με τη μουσική, με στόχο την καλλιέργεια ψυχοκινητικών, συναισθηματικών-κοινωνικών και γνωσιολογικών στόχων.

Κατά τη διδασκαλία της μουσικής στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ο λόγος, η εικόνα και η κίνηση αποτελούν σημεία αναφοράς σε πολλές δραστηριότητες του μαθήματος της μουσικής. Για παράδειγμα, δραστηριότητες όπως η ρυθμική επεξεργασία και οι μελοποιήσεις λέξεων και στίχων, η απεικόνιση ήχων σε γραφική παρτιτούρα, οι μουσικοί αυτοσχεδιασμοί βασισμένοι σε σχήματα, χρώματα και εικόνες, η δημιουργία κίνησης-χορογραφίας βασισμένη σε συγκεκριμένη ή αυτοσχέδια μουσική, η σύνθεση μουσικής για συγκεκριμένη χορογραφία και άλλες, είναι κάποιες από τις δραστηριότητες που χρησιμοποιούνται εκτεταμένα στην πρωτοβάθμια και μέχρι κάποιο βαθμό στη δευτεροβάθμια μουσική εκπαίδευση. Δραστηριότητες που χρησιμοποιούνται στη δευτεροβάθμια μουσική εκπαίδευση και παραπέμπουν σε σύνδεση μουσικής - λόγου - εικόνας εκτός από τις προηγούμενες είναι η παράλληλη ανασκόπηση μουσικής και άλλων τεχνών κατά ιστορικές περιόδους, τόπους και πολιτισμούς.

Ο ποιητικός λόγος χρησιμοποιείται λιγότερο συχνά στη μουσική εκπαίδευση, παρόλο που μπορεί να βοηθήσει πολύ τη μουσική και γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού. Σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, υπάρχει μεγάλη απαίτηση για την ανάπτυξη του γραπτού και του προφορικού λόγου των παιδιών όσο πιο νωρίς είναι δυνατόν, ήδη από το νηπιαγωγείο. Η Louie Suthers (2006) επισημαίνει ότι τα αναλυτικά προγράμματα σε πολλές χώρες γίνονται όλο και πιο απαιτητικά στη γλώσσα, επομένως οι εκπαιδευτικοί καλούνται να βρουν τρόπους να ενεργοποιήσουν τη δεκτικότητα και τις ικανότητες των μαθητών στην αναγνώριση γραμμάτων, την απομνημόνευση λέξεων, την ανάπτυξη λόγου, και γενικά την γραφή και την ανάγνωση. Η λογοτεχνία, σύμφωνα με σχετικούς ερευνητές, αποτελεί κατάλληλο ερέθισμα-εργαλείο για να ανταποκριθούμε στις

αυξημένες αυτές γλωσσικές απαιτήσεις του σχολείου σε μικρές ηλικίες παιδιών (Barone & Morrow, 2002).

Η ποίηση μπορεί να λειτουργήσει ως ένα λεκτικό παιχνίδι για τα παιδιά που διευρύνει τη σκέψη, τη γλωσσική ανάπτυξη και τη δημιουργικότητά του. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της ποίησης που ελκύουν τα παιδιά είναι ο έμμετρος λόγος, η μουσικότητα του λόγου, το αφαιρετικό του περιεχόμενο, η έμφαση σε λέξεις ή φράσεις που τα βοηθά να απομνημονεύουν λέξεις και στίχους. Παρόλο που το σχολείο ως επί το πλείστον δεν δίνει στην ποίηση τη θέση που της αναλογεί, η ποίηση έχει τη δύναμη να ενεργοποιεί τη μαγεία των λέξεων και τη φαντασία του παιδιού, ίσως περισσότερο από άλλες μορφές λόγου.

Πολλοί παιδαγωγοί συνιστούν να αρχίζει η επαφή των παιδιών με την ποίηση όσο πιο νωρίς είναι δυνατόν, ακόμα από το Νηπιαγωγείο (Γκλιάου-Χριστοδούλου, 2001). Προτείνουν ότι ο πιο κατάλληλος τρόπος για να φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με την ποίηση είναι η απαγγελία ή ανάγνωση του ποιήματος, ενώ σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να επιβάλλεται η απομνημόνευση. Όταν απευθυνόμαστε σε μικρές ηλικίες τα ποιήματα πρέπει να είναι απλά, σύντομα, κατανοητά και να ικανοποιούν την ανάγκη του παιδιού για κίνηση και δράση. Πρώτη προσέγγιση μετά την απαγγελία του επιλεγμένου ποιήματος είναι να περιγράψουν τα παιδιά τις εικόνες ή τα συναισθήματα που τους δημιουργήθηκαν κατά την απαγγελία από τον εκπαιδευτικό και να γίνει συζήτηση γύρω από το θέμα του. Τα παιδιά μπορούν να παίξουν με τους ήχους ή τις λέξεις του ποιήματος. Ο τίτλος του ποιήματος ή όλο το ποίημα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δημιουργήσουν οι μαθητές μικρές ιστορίες ή άλλα ποιήματα. Μπορούν να ζωγραφίσουν ή να κατασκευάσουν με διάφορα υλικά, ατομικά ή σε ομάδες, τις εικόνες που έρχονται στη φαντασία τους κατά την ανάγνωση της ποίησης. Στη συνέχεια το ποίημα μπορεί να μελοποιηθεί, να δραματοποιηθεί, να αναπαρασταθεί ως κουνκιοθέατρο, να χορευτεί, κ.ά. Με αυτές τις μεθόδους διδασκαλίας η ποίηση εξάγει τη συγκινησιακή δύναμη του λόγου, την αξία της φαντασίας και της δημιουργίας μέσα από το βίωμα και την προσωπική εμπειρία των παιδιών.

Σε όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που σχετίζονται με το λόγο ή την ποίηση είναι απαραίτητη η δημιουργία κλίματος αποδοχής, εμπιστοσύνης και ενίσχυσης της γλωσσικής έκφρασης όλων των παιδιών, ο σεβασμός της γλωσσικής αυθορμησίας των παιδιών και της ζωντανής γλώσσας. Για την ποίηση οι ειδικοί συνιστούν να μιλούν οι εκπαιδευτικοί όσο γίνεται πιο απλά, χωρίς μπερδεμένους φιλολογικούς όρους, ούτε επαγγελματικές αναλύσεις που απευθύνονται σε ειδήμονες. Η διδασκαλία της ποίησης δεν αποσκοπεί στο να μαντέψουν οι μαθητές την ψυχική κατάσταση του ποιητή τη στιγμή της έμπνευσης, ούτε τα νοήματα που ήθελε πιθανώς να μεταφέρει. Η ποίηση διδάσκεται για να δημιουργήσει σχέψεις και συναισθήματα στον αναγνώστη, για να βοηθήσει τους μαθητές να εισχωρούν στα ποιητικά κείμενα, να τα ανακαλύπτουν, να

απολαμβάνουν το περιεχόμενο και τη μορφή τους με το δικό τους συναισθηματικό κόσμο (Χαραλαμπίδης, 1984: 59-60).

Η ποίηση μπορεί να συμβάλλει και στη ζωογόνηση και στήριξη της γραφής. Ο Αριστέιδης Βουγιούκας (1999) προτείνει να δίνεται στην ποίηση η μορφή της παιγνιώδους κατασκευής και δημιουργίας «εν φαντασία και λόγω» από τα ίδια τα παιδιά με δύο κυρίως τρόπους: α) την ενεργοποίηση της δημιουργικής φαντασίας των παιδιών (π.χ. «πώς θα ένιωθε ένα δέντρο που πήγαιναν να το κόψουν;»), και β) φράσεις-ποιητικά κλειδιά που προσφέρονται για να ανοίγουν οι πόρτες του ποιητικού εργαστηρίου της γλώσσας και της δημιουργικής φαντασίας των παιδιών (π.χ. «γράψτε μία πρόταση/ ένα στίχο που να αρχίζει με τη φράση ‘Μακάρι να...’») (Βουγιούκας, 1999). Υπάρχουν λειτουργίες της γλώσσας, όπως η εκφραστική, η συναισθηματική, η ποιητική ή αισθητική, όπου προτεραιότητα δίνεται στην έκφραση, παρά στην επικοινωνία, κάτι που είναι καλό να επιδιώκεται στο σχολείο. Το παιδί για να λειτουργήσει ως παραγωγός λόγου πρέπει να περάσει από μία διαδικασία δοκιμής και λάθους («trial and error») με στόχο κυρίως την προσωπική του έκφραση μέσα από το γραπτό και τον ποιητικό λόγο, χωρίς τις συμβάσεις και τους κανόνες της ορθογραφίας, γραμματικής και συντακτικού (ό.π.). Η ποίηση επομένως αποσκοπεί στο να δημιουργηθούν προσωπικές συνδέσεις του παιδιού με το λογοτεχνικό έργο τέχνης, όπως και όσο μιλάει στον εσωτερικό του κόσμο, αλλά και στο να δημιουργήσουν τα παιδιά έμμετρο λόγο για δική τους προσωπική έκφραση.

Η τρίτη μορφή τέχνης που χρησιμοποιήσαμε στο σχεδιασμό του προγράμματος ήταν η εικαστική δημιουργία. Σύμφωνα με την Laura Chapman (1993) στη διδακτική της τέχνης απαιτείται ο εκπαιδευτικός να αναπτύξει την αυτονομία του παιδιού μέσω της καλλιέργειας της δημιουργικότητας και της εικαστικής αντίληψης. Για να το καταφέρει αυτό χρειάζεται να δουλέψει δύο κυρίως τρόπους της καλλιτεχνικής εμπειρίας των παιδιών, οι οποίοι άλλωστε συνδέονται: α) την αντιληπτική τους εγρήγορση και β) τις εκφραστικές τους δυνατότητες. Τα δύο αυτά στοιχεία πρέπει να καλλιεργηθούν ώστε το παιδί να μπορεί να διασαφηνίσει τα συναισθήματά του και να βγάλει νόημα μέσα από την πολύβουη και βροντερή σύγχυση της ακατέργαστης εμπειρίας (Chapman, 1993: 22). Η επαφή του παιδιού με την τέχνη πρέπει να έχει προσωπικό νόημα, να είναι αυθεντική ως τέχνη και να σχετίζεται με τη ζωή. Τα σχολικά προγράμματα τέχνης διευκολύνουν το παιδί να αναζητήσει την προσωπική του ολοκλήρωση μέσα καλλιτεχνικές εμπειρίες που βασίζονται στο περιβάλλον του και στα βιώματά του (ό.π., 1993: 115). Γι' αυτό και θεωρήθηκε ότι ο συσχετισμός τεχνών κάτω από την κοινή θεματολογία της ποίησης του Σολωμού θα ισχυροποιούσε τις αισθητικές εμπειρίες των παιδιών.

Ο φιλόσοφος της τέχνης Ralph Smith (2001) υποστηρίζει ότι σκοπός της αισθητικής αγωγής είναι η ανάπτυξη θέσεων που επιτρέπουν τα εκπαιδευόμενα

άτομα να σχετίζονται με τις δημιουργίες της τέχνης με την απαιτούμενη διορατικότητα για χάρη των δικών τους εσωτερικών αξιών (Smith, 2001: 62). Στην εκπαίδευση μάς ενδιαφέρει να καλλιεργήσουμε την καλλιτεχνική νοημοσύνη και ευαισθησία των μαθητών. Γι' αυτά όμως δεν αρκεί μόνο η δημιουργική ενασχόληση με την τέχνη, αλλά και η ανάπτυξη της ανακλαστικής τους κρίσης («reflective judgment») (ό.π.: 64). Προτείνει πέντε τομείς για την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής νοημοσύνης και ευαισθησίας των μαθητών: α) οικειότητα με το έργο, β) έκθεση σ' αυτό, γ) εξάσκηση, δ) ιστορικές σπουδές γύρω από την τέχνη, ε) αξιολόγηση και κριτική ανάλυση. Φυσικά δημιουργικές δραστηριότητες υπάρχουν σε όλα τα παραπάνω στάδια (ό.π.: 67).

Η εικόνα μπορεί να αποτελέσει ερέθισμα για πολλές δράσεις στη σχολική τάξη, καθώς ο εκπαιδευτικός στο πνεύμα της διαθεματικότητας μπορεί να συνδυάσει τη μουσική με την ιστορία, τη γλώσσα, την κίνηση-χορό, τα εικαστικά, την περιβαλλοντική αγωγή και άλλα μαθήματα. (Αγγελίδου, 2006· Ιατρού, 2003, Διονυσίου & Αγγελίδου, 2007). Σύμφωνα με τη σύγχρονη άποψη για τη χρήση της εικόνας για εκπαιδευτικούς σκοπούς, η εικόνα δεν είναι απλά ένα διάκοσμο που ψυχαγωγεί ή επαναλαμβάνει το λόγο - κείμενο, αλλά είναι ένα μέσο που προσφέρεται για συζήτηση, προβληματισμό, ανάλυση στοιχείων, για πολλαπλές αναγνώσεις ενός συμβάντος, δράσεις που μάλλον δεν πραγματοποιούνται ή πραγματοποιούνται σε ελάχιστο βαθμό στο σχολείο (Βρεττός, 1994· Κοσσυβάκη, 1998: 250-52).

Παρακάτω παρατίθεται το παράδειγμα του εκπαιδευτικού προγράμματος που υλοποιήθηκε στο Μουσείο Διονυσίου Σολωμού για να εξετάσουμε πώς ένα μουσικοπαιδαγωγικό πρόγραμμα μπορεί να συμβάλει στην επαφή των παιδιών με ένα μουσειακό χώρο στο πνεύμα που προτάθηκε. Θα μας απασχολήσουν κυρίως η φιλοσοφία του σχεδιασμού του προγράμματος στο πλαίσιο της έμφασης στην αισθητική εμπειρία, της μουσειακής εκπαίδευσης και του διαλόγου ανάμεσα στις τέχνες, όπως ορίστηκαν μέχρι εδώ.

4. Το παράδειγμα του εκπαιδευτικού προγράμματος στο Μουσείο Διονυσίου Σολωμού στην Κέρκυρα

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο Μουσείο Σολωμού¹ σχεδιάστηκε από τη γράφουσα και υλοποιήθηκε από την ίδια σε συνεργασία με ομάδα φοιτητών² στο

¹ Ευχαριστίες για τις πολύτιμες συμβουλές τους στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση του παρόντος προγράμματος οφείλονται στον κ. Περικλή Παγκράτη, Πρόεδρο της Εταιρείας Κερκυραϊκών Σπουδών, στην Δρ. Έλενα Χαμαλίδη, Ιστορικό Τέχνης, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Τεχνών, Ήχου και Εικόνας του Ιονίου Πανεπιστημίου και στον Δρ. Θεοδόση Πυλαρινό, Αναπλ. Καθηγητή στο Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

πλαίσιο των δραστηριοτήτων του τομέα Μουσικής Παιδαγωγικής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, υπό την επίβλεψη και καθοδήγησή της. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε στο χώρο του Μουσείου από τον Μάιο του 2007 ως τον Μάιο του 2008 (κάθε Τετάρτη, Πέμπτη και Παρασκευή), με προγραμματισμένες δίωρες επισκέψεις τάξεων Δημοτικών σχολείων της Κέρκυρας (9.00-11.00 και 11.00-13.00). Στο χώρο του Μουσείου οι παιδαγωγοί δεχόταν μία ομάδα παιδιών για ένα δίωρο στο χώρο του Μουσείου. Μετά από μία σύντομη ξενάγηση στους πρώτους δύο ορόφους του Μουσείου (ισόγειο και 1^{ος} όροφος), οι μαθητές ανέβαιναν στο χώρο εκδηλώσεων του Μουσείου (2^{ος} όροφος), όπου πραγματοποιούνται οι επιλεγμένες δραστηριότητες του προγράμματος.

Το Μουσείο Σολωμού βρίσκεται στα Μουράγια, στο παλιό λιμάνι της πόλης της Κέρκυρας. Είναι ένα τριώροφο σπίτι με θέα προς τη θάλασσα και το νησάκι Βίδο, όπου ο Διονύσιος Σολωμός έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του και άφησε την τελευταία του πνοή (21 Φεβρουαρίου 1857). Στο χώρο αυτό φυλάσσονται κάποια έπιπλα και αντικείμενα του ποιητή, σωζόμενα χειρόγραφα, εκτενής βιβλιογραφία γύρω από το Σολωμό και τους λογοτέχνες της Επτανησιακής Σχολής (εκδόσεις έργων, κριτικές και μελέτες), φωτογραφίες και έργα τέχνης που απεικονίζουν πρόσωπα σχετιζόμενα με τον Διονύσιο Σολωμό.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του χώρου είναι ότι το μουσείο δεν αποτελείται μόνο ή κυρίως από μουσειακά εκθέματα του ποιητή, αλλά παραπέμπει εύκολα τον επισκέπτη στα άυλα πνευματικά δημιουργήματα που γράφτηκαν εκεί και στο ότι στέγασε στιγμές μοναδικές του εθνικού μας ποιητή και του νεοελληνικού πολιτισμού γενικότερα. Περιβάλλει δηλαδή τον επισκέπτη με αισθήσεις που δημιουργούν εύκολα μία συγκινησιακή φόρτιση, την οποία φροντίσαμε να εκμεταλλευτούμε για να μυήσουμε τα παιδιά στην ποίηση. Για να επιτευχθεί μία τέτοια επαφή των αντικειμένων με τα παιδιά στο Μουσείο Σολωμού ήταν απαραίτητο να θέσουμε σε εγρήγορση συναισθήματα των παιδιών που προέρχονται από την επαφή τους με τα αντικείμενα (υλικά και άυλα) του μουσείου. Αυτό προσπαθήσαμε να καταφέρουμε με το να καλούμε μαθητές σε ομάδες (τμήματα ή τάξεις σχολείων), επιδιώκοντας ισότιμες σχέσεις έκφρασης και κατανόησης, όπου δεν υπήρχε σωστό και λάθος σε καμία απάντηση ή δραστηριότητα, όπου όλα τα παιδιά μπορούν να δώσουν απαντήσεις και να περιγράψουν τα συναισθήματά τους και την αίσθησή τους από τον ποιητικό λόγο, σε σχέση πάντα με τη μουσική και την εικόνα.

² Στην εφαρμογή του προγράμματος συμμετείχαν οι: Αντωνία Ανυφαντή, Ηλέκτρα Βλαχονικολού, Σοφία Ελευθερίου, Νικολέτα Καρατράντου, Αικατερίνη-Σπυριδούλα Κοραζιανίτη, Μαίρη Ξεκαρδάκη, Βαρβάρα Παρασκευοπούλου και Ελένη Χριστοδούλου.

Γνώμονάς μας ήταν να δημιουργήσουμε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα γνωριμίας με τη ζωή του ποιητή, και παράλληλα ένα μουσικό ταξίδι στη ζωή και το έργο του ποιητή μέσα σε οικεία φιλική ατμόσφαιρα και κυρίως με την ενεργή συμμετοχή των παιδιών στις δραστηριότητες. Η μουσική θα βοηθούσε το ταξίδι αυτό, ώστε στο σύντομο χρονικά διάστημα των 2 ωρών να επιτυγχάναμε τους στόχους μας. Κύριο μέλημά μας ήταν όλο το πρόγραμμα να συνάδει με το πνεύμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας του Διονυσίου Σολωμού. Η επιλογή στοιχείων από τη ζωή και το έργο του ποιητή δεν ήταν εύκολη, ούτε βατή υπόθεση. Ήρθαμε αντιμέτωποι με πληροφορίες για τη ζωή και την προσωπικότητα του ποιητή (νοθογέννηση, αλκοολισμός, μοναχικός και ιδιόρρυθμος χαρακτήρας), τις οποίες δεν ξέραμε αν έπρεπε και αν χρειαζόταν να αναφερθούν στους μαθητές. Τελικά επιλέξαμε να παρουσιάσουμε μία ανθρώπινη πλευρά του Σολωμού, χωρίς να αποκρύψουμε τίποτα, που θα άγγιζε τα παιδιά ως βιογραφία, αλλά και θα τους έδινε αφορμή να συνδεθούν με τον άνθρωπο-ποιητή και το έργο του, καθώς και στοιχεία που θα μπορούσαν να κατανοήσουν και να αξιοποιήσουν σε μία πρώτη γνωριμία με τον εθνικό μας ποιητή. Οι τρεις βασικές τέχνες που χρησιμοποιήσαμε για να προκαλέσουμε την αισθητική εμπειρία των παιδιών στο μουσείο Σολωμού ήταν η μουσική, ο ποιητικός λόγος και η εικόνα.

Βασικοί σκοποί του εκπαιδευτικού προγράμματος ήταν:

- Να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με την ποίηση του Διονυσίου Σολωμού με δημιουργικό και βιωματικό τρόπο

- Να γνωρίσουν για τη ζωή και το έργο του Σολωμού μέσα από μουσικές δραστηριότητες

- Να αισθανθούν τη δύναμη και τη μουσικότητα του ποιητικού του λόγου

Με βάση τους παραπάνω σκοπούς προσδιορίσαμε τους επιμέρους στόχους του προγράμματος ως εξής:

- Να ακούσουν και να απαγγείλουν τα παιδιά στίχους του ποιητή βιώνοντας τη μουσικότητα και το ρυθμό του λόγου του Σολωμού,

- Να τραγουδήσουν μελοποιημένα ποιήματα του Σολωμού,

- Να δημιουργήσουν ηχοεικόνες και ηχοϊστορίες εμπνευσμένες από στίχους και ποιήματα,

- Να έρθουν σε επαφή με έργα ζωγραφικής του 19^{ου} αιώνα που σχετίζονται με τη θεματολογία της ποίησης του Σολωμού (Ελληνική Επανάσταση, φύση, κ.α.) συσχετίζοντας εικόνα, ποίηση και μουσική,

- Να γίνει ακρόαση μελοποιημένων έργων του,

- Να μελοποιήσουν τα παιδιά στίχους (σε ομάδες),

- Να παίξουν δημιουργικά με τη μουσική, την ποίηση και την εικόνα,

- Να δραματοποιήσουν πεζά ή ποιήματα,

- Να ζωγραφίσουν θέματα που τους εμπνέει η ποίηση του Σολωμού.

Κατά την πιλοτική εφαρμογή του δοκιμάστηκαν διάφορες δραστηριότητες και ποιήματα σε διάφορες ηλικιακές ομάδες. Κάθε φορά καταγράφονταν η ανταπόκρισή των παιδιών, τα σχόλια τους, η επιτυχία του κάθε πλάνου, τα οποία συζητούνταν με τα μέλη της ομάδας και αν χρειαζόταν αναπροσαρμόζαμε το πρόγραμμα. Έτσι σταδιακά το πλάνο του προγράμματος στο οποίο καταλήξαμε ήταν ως εξής:

- Γνωριμία με το χώρο - σύντομη ξενάγηση στους πρώτους δύο ορόφους του μουσείου,
- Εικόνες από τη ζωή και τη δράση του Σολωμού,
- Δημιουργία ηχοεικόνας με αφορμή ένα ποίημα,
- Μελοποιημένη ποίηση – τραγούδι – εκτέλεση με κρουστά όργανα,
- Παρουσίαση οπτικού υλικού: πίνακες ζωγραφικής ζωγράφων του 19^{ου} αιώνα και πιο σύγχρονους εμπνευσμένους από την ελληνική επανάσταση,
- Μελοποίηση στίχων: σε ομάδες των 3-5 ατόμων,
- Ακρόαση μελοποιημένων έργων,
- Απαγγελία στίχων από τα παιδιά,
- Ζωγραφική εμπνευσμένη από την ποίηση,
- Τραγούδι: «Ύμνος εις την Ελευθερία».

Και στις τρεις μορφές τέχνης που χρησιμοποιήθηκαν - ποίηση, μουσική και εικαστικά - δόθηκε έμφαση στην αισθητική εμπειρία των μαθητών, που είναι ίσως το σημαντικότερο εφόδιο του παιδιού για την μετέπειτα προσωπική του σχέση με την τέχνη εντός και εκτός του μουσείου και του σχολείου. Στο παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα οι τρεις αυτές μορφές τέχνης λειτούργησαν διαδραστικά και σε διάφορους συνδυασμούς. Η μουσική είχε πρωταγωνιστικό ρόλο από επιλογή, εφόσον το πρόγραμμα σχεδιάστηκε ως ένα κατά βάση μουσικοπαιδαγωγικό πρόγραμμα. Στις δραστηριότητες άλλοτε η ποίηση λειτουργούσε παράλληλα με την εικόνα και τη μουσική, άλλοτε κάθε τέχνη μονοπωλούσε το ενδιαφέρον της ομάδας. Στόχος ήταν πάντα η επαφή των παιδιών με την ποίηση και η έκφρασή τους με διάφορους τρόπους.

Στο πρόγραμμα του Μουσείου Σολωμού εκτός από τη μουσική και τον ποιητικό λόγο, αντλήσαμε υλικό από την εικαστική δημιουργία, έτσι η εικόνα λειτούργησε ως ένα ακόμα κίνητρο για την καλλιτεχνική έκφραση των παιδιών. Στηριχτήκαμε στην αρχή που επιδιώκει τη χρήση της εικόνας ως εφαλτήριο για συζήτηση, προβληματισμό, επικοινωνία και έμπνευση για περαιτέρω δραστηριότητες. Η επαφή των παιδιών με τον Διονύσιο Σολωμό ως καλλιτέχνη και άνθρωπο τέθηκε σε πρώτο πλάνο, αλλά παράλληλα επιδιώξαμε την παρουσίαση έργων τέχνης καταξιωμένων ζωγράφων και μουσικών που εξετάστηκαν παράλληλα με την ποίηση. Οι εικόνες που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από πίνακες ζωγραφικής που ήταν εμπνευσμένοι από την Ελληνική Επανάσταση,

καθώς και απεικονίσεις της Κερκυραϊκής φύσης. Ενδεικτικά αναφέρονται: *Η έξοδος του Μεσολογγίου* (Θεόδωρου Βρυζάκη), *Αφιξη του Μπάιρον στο Μεσολόγγι* (Θεόδωρου Βρυζάκη), *Η έξοδος του Μεσολογγίου* (Θεόδωρου Μακρυγιάννη & Παναγιώτη Ζωγράφου), *Η Ελλάδα ξειψυγά στα ερείπια του Μεσολογγίου* (Eugène Delacroix), *Η Ελλάς εγνωμονούσα* (Θεόδωρου Βρυζάκη), πίνακες των Eduard Lear, Νικολάου Γκύζη, Νικηφόρου Λύτρα, κ.ά. Οι εικόνες επιλέχθηκαν με το σκεπτικό να παρουσιαστούν θέματα παρόμοια με τη θεματολογία των ποιημάτων του Σολωμού από τη σκοπιά της εικαστικής δημιουργίας.

Η εικόνα συχνά πυροδοτούσε τη συζήτηση και έδινε αφορμή να εκφραστούν όλοι οι μαθητές. Λειτουργούσε σαν εφαλτήριο να μιλήσουμε για διαφορετικές τεχνικές ζωγραφικής και διαφορετικές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα τη «λόγια» σε αντιδιαστολή με τη «λαϊκή» τεχνική, κάτι που παρομοιάστηκε με την επιλογή γλώσσας στο ζήτημα δημοτικής - καθαρεύουσας. Έγιναν συγκρίσεις ανάμεσα σε έργα διαφορετικών ζωγράφων που απεικόνιζαν το ίδιο θέμα, αντιπαράθεσεις με ποιήματα και κάποια χρησιμοποιήθηκαν ως αναφορές στις μελοποιήσεις ποιημάτων. Ανάλογα με την τάξη που επισκεπτόταν το Μουσείο, το πρόγραμμα διαφοροποιούνταν ως προς τα ποιήματα και τις δραστηριότητες, για να ανταποκρίνονται όσο περισσότερο γίνεται στην ηλικία και τα ενδιαφέροντα των παιδιών κάθε ηλικίας.

Συμπεράσματα

Θεωρούμε ότι το πρόγραμμα αυτό ήταν μία πρόκληση στη σημερινή τεχνοκρατική και μηχανοποιημένη εκπαίδευση, όπου η ποίηση δεν θεωρείται πρωταρχική δραστηριότητα, ενώ η τέχνη και η μουσική τείνουν να αποτελούν ένα ευχάριστο διάλειμμα ανάμεσα στο φορτωμένο ημερήσιο σχολικό πρόγραμμα. Πιστεύοντας ότι η μουσική εκπαίδευση δεν αποσκοπεί μόνο σε μουσικούς στόχους, αλλά κυρίως στην αισθητική καλλιέργεια των παιδιών, και στηρίζοντας τα θετικά αποτελέσματα που προέρχονται από τη συνεργασία των τεχνών σχεδιάστηκε το παραπάνω πρόγραμμα. Επιδιώξαμε να τονίσουμε ότι η εκπαίδευση έχει ανάγκη από δράσεις που να εμπνέουν τα παιδιά σε καλλιτεχνικούς τομείς, ίσως παραμελημένους από το καθημερινό σχολικό πρόγραμμα, αλλά απαραίτητους και καθοριστικούς για την επιτυχία του σχολείου και την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Τα μουσεία είναι ζωντανοί οργανισμοί της κοινωνίας και μπορούν να εξελιχθούν σε σημαντικούς κρίκους της εκπαιδευτικής διαδικασίας, φέρνοντας έτσι τη νέα γενιά πιο κοντά στις τέχνες και τον πολιτισμό.

Βιβλιογραφία

- Arts Education Partnership (2004). *The Arts and Education: New Opportunities for Research*. Washington: Arts Education Partnership.
- Barone, D. & Morrow, L. (2002). *Literacy and young children*. New York: Guildford Press.
- Boardman, E. (1991). "A Message for the Teacher of Teachers", in Colwell, R.J. (Ed.) *Basic Concepts in Music Education, II*. Σελ. 278-290. Niwot, Colorado: University Press of Colorado.
- Chapman, L.H. (1993). *Διδακτική της τέχνης: Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή*. Βιβλιοθήκη της τέχνης. Μτφ.: Λαμπούρτας, Α., Χαραλαμπίδης, Γ., Κυπραίου, Ειρ., Βαρθάλου, Α. Επιμ. Μτφ.: Χριστοδουλίδης, Π. Αθήνα: Νεφέλη. Τίτλος πρωτοτύπου: *Approaches to Art Education*. 1978, New York: Harcourt Brace Javonovich Publishers.
- Colwell, R. and Richardson, C. (2002) (Eds.) *The New Handbook of Research on Music Teaching and Learning*. A Project of the Music Educators National Conference. Oxford University Press,
- Finney, J. (2002). "Music education as aesthetic education: a rethink". *British Journal of Music Education*, 19(2): 119-134.
- Langer, S. (1996). *Philosophy in a New Key*. Cambridge Mass: Harvard University Press. 21^η έκδοση. 1^η έκδοση: 1942.
- Myers, D.E. & Brooks, A.C. (2002). "Policy Issues in Connecting Music Education with Arts Education". In Colwell, R. and Richardson, C. (Eds.) *The New Handbook of Research on Music Teaching and Learning*. A Project of the Music Educators National Conference. Oxford University Press, 909-930.
- Paynter, J. (1982). *Music in the Secondary School Curriculum*. Cambridge University Press.
- Reimer, B. (1989). *A Philosophy of Music Education*. Englewood Cliffs N.J.: Prentice Hall. 2^η έκδοση. 1^η έκδοση: 1979.
- Smith, R.A. (2001). "A View from Aesthetic Education", *Research Studies in Music Education*, 17: 61-69.
- Suthers, L. (2006). "Using Poetry as a Catalyst for Young children's group music making", in Suthers, L. (Ed.) *Touched by musical discovery: disciplinary and cultural perspectives*. Proceedings of the ISME Early Childhood Music Education Commission Seminar, 9-14 July 2006. Chinese Cultural University, Taipei, Taiwan: ISME.
- Suthers, L. (2006) (Ed.) *Touched by musical discovery: disciplinary and cultural perspectives*. Proceedings of the ISME Early Childhood Music Education Commission Seminar, 9-14 July 2006. Chinese Cultural University, Taipei, Taiwan: ISME.

- Swanwick, K. (1994) *Musical Knowledge: intuition, analysis and music education*. London & New York: Routledge.
- Άλκηστις (1996). *Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι και Αγγεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αγγελίδου, Σ. (2006). «Η Μουσική εικονογραφία και η χρήση της στη μουσική αγωγή», *Μουσική σε πρώτη βαθμίδα*, Τεύχ. 1: 59-68.
- Βουγιούκας, Α. (1999). «Η ποίηση στη διάθεση της γραφής και το αντίστροφο». Στο Σαραφίδου, Τ. (Επ.) *3^η Επιστημονική Ημερίδα Ελληνικής Γλώσσας: Η Καλλιέργεια της Γραπτής Γλωσσικής Έκφρασης στο Σχολείο*, Αλεξανδρούπολη, 30 Μαρτίου 1999.
<http://alex.eled.duth.gr/eled/conf/sarafidou/index.htm>. Προσπελάστηκε: 10 Μαΐου 2007.
- Βρεττός, Γ.Ε. (1994). *Η εικόνα στο αναλυτικό πρόγραμμα και στο σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Art of Text.
- Γκλιάου-Χριστοδούλου, Ν. (2001). «Η ποίηση στο Νηπιαγωγείο», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 5: 140-146.
- Διονυσίου, Ζ. & Αγγελίδου, Σ. (2007). «Τα όργανα της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής μέσα από αναπαραστάσεις θεών σε αρχαιοελληνικά αγγεία». Στο Αργυρίου, Μ. & Διονυσίου, Ζ. (Επιμ.) *Η αναγκαιότητα της συστηματικής μουσικής διδασκαλίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Μεθοδολογικές και βιοματικές προσεγγίσεις των τάξεων από την Α΄ έως και την ΣΤ΄ Δημοτικού*, (154-169). Πρακτικά του 1^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αθήνα: Gutenberg & ΕΕΜΑΠΕ.
- Ζαφειράκου, Α., Ξανθοπούλου, Κ., Πεδιαιτάκη, Α., Buffet, F., Potvin, M. (2000). *Μουσεία και σχολεία: Διάλογος και Συνεργασίες – Αναπαραστάσεις και Πρακτικές*. Αθήνα: Gutenberg-Τυπωθήτω.
- Ιατρού, Μ. (2003). «Η εικονική πραγματικότητα ως διδακτικό μέσο στα αρχαιολογικά εκπαιδευτικά προγράμματα». *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Τεύχος 8, Σεπτέμβριος: 47-61.
- Καράνης, Ευ. (2005). *Μουσειοπαιδαγωγική: Βιοματική προσέγγιση μουσειακών χώρων*. Αργίνο: Καράνης Ευάγγελος.
- Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε. (2002) (Επ.). *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κοσσυβάκη, Φ. (1998). *Κριτική Επικοινωνιακή Διδασκαλία: Κριτική Προσέγγιση της Διδακτικής Πράξης*. Πρώτη έκδοση: 1997. Αθήνα: Gutenberg.
- Νάκου, Ειρ. (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.
- Ξανθάκου, Γ. & Ναχόπουλος, Ν. (2002) «Εκπαιδευτικές δραστηριότητες και προγράμματα διασύνδεσης σχολείου και μουσείου» στο Ζούκης, Ν. & Μητάκος, Θ. (Επ.) Πρακτικά του 3^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου της

Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος «Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα», Αθήνα 7-9/11/2002. Ηλεκτρονική έκδοση:
http://www.pee.gr/e27_11_03/sin_ath/mer_c_th_en_iv/xsanthaki_naxopoylos.htm
(προσπελάστηκε στις 15/7/2008)
Χαραλαμπίδης, Β.Ι. (1984). *Οργάνωση της Διδασκαλίας και της Μάθησης ειδικά και κατά μάθημα*. Αθήνα: Gutenberg.

Η Ζωή Διονυσίου είναι Λέκτορας Μουσικής Παιδαγωγικής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου. Σπούδασε Παιδαγωγική (Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, ΑΠΘ) και Μουσική (Πιάνο, Ανώτερα Θεωρητικά και Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική). Έχει Μεταπτυχιακό (MA) και Διδακτορικό Δίπλωμα (PhD) στη Μουσική Παιδαγωγική από το Institute of Education του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, όπου σπούδασε κοντά στον Prof. Keith Swanwick. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα σχετίζονται με τη διδασκαλία της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής, τα Μουσικά Σχολεία, την παγκοσμιοποίηση και την επίδρασή της στην ελληνική μουσική, ιστορικά θέματα της Ελληνικής μουσικής εκπαίδευσης, την εκμάθηση μουσικής εντός και εκτός του σχολικού χώρου, τη διαθεματικότητα, τον εκπαιδευτικό μουσικής, κ.ά

Music educational programs and museums: an example from the Museum of Dionysios Solomos in Corfu

Zoe Dionyssiou

The present article explores the possibilities of designing music educational programs in museums. It examines a possible dialogue among arts that could take place in various museums and at the same time it gives emphasis on aesthetic experience. Aesthetic experience remains one of the basic aims of music education, as well as arts education in general. A music-museum educational program is given as an example of the theoretical thought that is unfolded here. The program under the title: “ ‘I recognize you from the side’: a musical journey through the life and work of Dionysios Solomos”, addressed to students of primary schools, was carried out at the Dionysios Solomos Museum in Corfu between spring 2007 and spring 2008. The educational program was designed on the occasion of the 150 years from the death of our national poet. It was based on the triptych music – logos – image, aiming at the development of aesthetic experience in the museum. Here we present the philosophy behind the designing of the program, and how it responds to the theoretical considerations.

Keywords: Educational program, Solomos Museum, poetry, music - logos - image, aesthetic education

Zoe Dionyssiou is Lecturer in Music Education at the Music Department, Ionian University. She studied education and music. She holds an MA and PhD in Music Education from the Institute of Education, University of London, where she studied with Prof. Keith Swanwick. Her research interest are related with the teaching of Greek traditional music, the secondary Music Schools, globalisation and its effect on Greek music, historical issues of Greek music education, the teaching and learning of music in school and community, inter-disciplinarity, the music teacher, etc.

email: dionyssiou@gmail.com, dionyssiou@ionio.gr